

JADIDLAR VA ULARNING TA'LIM-TARBIYA HAMDA SAVODXONLIKKA OID QARASHLARI

Tolibova Muhabbat Mirzoqulovna

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Samarqand filiali magistranti

E-mail: muhabbattolibova2@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada XX asr boshlarida Turkiston hududida shakllangan jadidchilik harakatining ta'lim-tarbiya va savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan ilg'or pedagogik qarashlari tahlil qilinadi. Jadid mutafakkirlarining maktab ta'limini isloh qilish, boshlang'ich sinflarda ona tili, hisob, tabiiy fanlarni o'qitish metodikasini yangilash, bolalarda mustaqil fikrlash va dunyoqarashni shakllantirishga doir g'oyalari ochib beriladi. Shuningdek, jadidlarning qarashlari zamonaviy boshlang'ich ta'lim darslari misolida yoritilib, ularning bugungi ta'lim tizimidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, ta'lim-tarbiya, savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, yangi usul maktablari.

JADIDS AND THEIR VIEWS ON EDUCATION, UPBRINGING, AND LITERACY

Annotation: This article analyzes the educational and pedagogical views of the Jadids aimed at improving literacy and education in early 20 th-century Turkestan. It highlights their ideas on reforming primary education, introducing modern teaching methods, and developing independent thinking among pupils. The relevance of Jadid educational ideas is illustrated through examples from modern primary school lessons.

Keywords: Jadidism, education, literacy, primary education, modern teaching methods.

ДЖАДИДЫ И ИХ ВЗГЛЯДЫ НА ОБРАЗОВАНИЕ, ВОСПИТАНИЕ И ГРАМОТНОСТЬ

Аннотация: В статье анализируются педагогические взгляды джадидов, направленные на развитие образования и грамотности в Туркестане начала XX века. Раскрываются идеи реформирования начального образования, внедрения новых методов обучения, формирования самостоятельного мышления и мировоззрения у учащихся. Показана значимость наследия джадидов на примере современных уроков в начальных классах.

Ключевые слова: джадидизм, образование, грамотность, начальная школа, новые методы обучения.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida tub burilishlar yuz berdi. Mustamlakachilik sharoitida millatning kelajagini saqlab qolish, xalqni jaholatdan chiqarish va taraqqiyot yo'liga boshlash masalasi eng dolzarb muammolardan biri bo'lib qoldi. Ana shunday tarixiy sharoitda jadidchilik harakati vujudga kelib, uning asosiy e'tibori ta'lim-tarbiya va savodxonlikni rivojlantirishga qaratildi.

Jadidlar xalqni uyg‘otishning eng samarali yo‘li sifatida maktab ta‘limini isloh qilishni tanladilar. Ular eski usul maktablaridagi yodlashga asoslangan, hayotdan uzilgan ta‘limni tanqid qilib, bolalar tafakkurini rivojlantiruvchi, amaliy bilim beruvchi yangi usul maktablarini tashkil etdilar. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limga katta ahamiyat berilib, savod chiqarish, o‘qish-yozish, hisob-kitob, tabiat va jamiyat haqidagi boshlang‘ich bilimlar orqali yosh avlodni ongli, ma‘rifatli qilib tarbiyalash maqsad qilib qo‘yildi.

JADIDCHILIK HARAKATINING VUJUDGA KELISHI VA ASOSIY MAQSADLARI

Jadidchilik harakati XIX asr oxirlarida musulmon Sharqida, xususan Qrim va Turkiston hududlarida shakllandi. “Jadid” so‘zi arabcha “yangi” degan ma‘noni anglatib, ta‘limdagi yangi usul – “usuli jadid” bilan bog‘liqdir. Harakatning asoschisi sifatida Ismoil G‘aspiralining nomi alohida e‘tirof etiladi.

Turkistonda jadidchilik harakati quyidagi asosiy maqsadlarni ko‘zlagan:

- xalqni savodsizlik va jaholatdan qutqarish;
- milliy maktab va ta‘lim tizimini yaratish;
- yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish;
- milliy ong va vatanparvarlikni shakllantirish.

Bu maqsadlar, eng avvalo, boshlang‘ich ta‘lim orqali amalga oshirilishi kerak edi. Chunki jadidlar fikricha, shaxs kamoloti aynan bolalik davridan boshlanadi.

Jadidlarning ta‘lim-tarbiya haqidagi pedagogik qarashlari. Jadid pedagoglari ta‘limni faqat diniy bilimlar bilan cheklab qo‘yishni qat‘iyan rad etdilar. Ularning fikricha, maktab bolaga hayot uchun zarur bo‘lgan bilimlarni berishi lozim.

Ta‘lim mazmunini yangilash

Jadid maktablarida quyidagi fanlarga alohida e‘tibor qaratildi:

- ona tili va savod chiqarish;
- arifmetika (hisob);
- geografiya va tabiatshunoslik;
- tarix va axloq.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan bu fanlar orqali bolalarda fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalari shakllantirildi.

Tarbiyaning ustuvorligi

Jadidlar uchun ta‘lim va tarbiya ajralmas tushuncha edi. Abdulla Avloniy “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot masalasidir” deb bejiz ta‘kidlamagan. Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarda:

- odob-axloq;
- vatanparvarlik;
- mehnatsevarlik;
- ilmga muhabbat

kabi fazilatlarini shakllantirish jadid pedagogikasining asosiy g‘oyasi bo‘lgan.

Savodxonlikni oshirishda jadidlarning roli. Savodxonlik masalasi jadidchilik harakatining markazida turdi. Eski maktablarda bolalar yillar davomida harf tanimasdan yurishi jadidlar tomonidan keskin tanqid qilindi.

Yangi usulda savod o‘rgatish

Usuli jadid maktablarida:

- tovush asosida o‘qitish;
- ko‘rgazmali vositalardan foydalanish;
- qisqa muddatda o‘qish va yozishga o‘rgatish
- amalga oshirildi.

Bu usullar hozirgi boshlang‘ich sinf ona tili darslarida qo‘llanilayotgan fonetik usullarga juda yaqin.

Darslik va o‘quv qo‘llanmalar. Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy tomonidan yozilgan darsliklar boshlang‘ich ta‘lim uchun mo‘ljallangan bo‘lib, tili sodda, mazmuni hayotiy edi.

Boshlang‘ich sinf darslari misolida jadid qarashlarining amaliy ahamiyati. Bugungi zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim tizimida jadid g‘oyalari o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Ona tili darslarida. Jadidlar singari bugungi darslarda:

- o‘qish texnikasini rivojlantirish;
- mustaqil fikrlashga undash;
- matn bilan ishlash
- asosiy o‘rinni egallaydi.

Tarbiyaviy mashg‘ulotlarda. Boshlang‘ich sinf “Tarbiya” darslarida vatanparvarlik, axloqiy tarbiya berishda Avloniy va Behbudiyning g‘oyalari keng qo‘llaniladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, jadidlarning ta‘lim-tarbiya va savodxonlikka oid qarashlari o‘z davri uchun ulkan pedagogik yangilik bo‘lib, milliy ta‘lim tizimining shakllanishida muhim rol o‘ynadi. Ularning boshlang‘ich ta‘limga bergan e‘tibori bugungi zamonaviy ta‘lim talablariga hamohangdir. Jadid pedagogik merosini o‘rganish va undan amaliyotda foydalanish yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent.
2. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent.
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. Pedagogik qarashlar. – Toshkent.
4. Qosimov B. Jadidchilik harakati tarixi. – Toshkent.
5. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent.
6. Yo‘ldoshev J. O‘zbek pedagogikasi tarixi. – Toshkent.
7. Hasanov S. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – Toshkent.
8. Rasulov A. Milliy uyg‘onish va jadidlar. – Toshkent.